

UMBERTO ECO

OSTROV
VČERAJSIEHO
DŇA

OSTROV
VČERAJŠIEHO
DŇA

Umberto Eco

OSTROV
VČERAJŠIEHO
DŇA

slovart

© Umberto Eco, 1994
Slovak edition © Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o.,
Bratislava, 1997, 2003, 2011
Translation © Dagmar Sabolová, 1998

Preložila Dagmar Sabolová
z talianskeho originálu L'Isola del giorno prima,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Bompiani, Miláno 1994

Dafné	7
O tom, čo sa stalo v Monferrate	20
Serail plný zázrakov	31
Ukážka opevnenia	37
Labyrint sveta	42
Veľké umenie svetla a tieňa	50
Pavane Lachryme	55
Čudesná doktrína Krasoduchov tých čias	60
Aristotelovský ďalekohľad	66
Reformovaná geografia a hydrografia	75
Umenie rozvážnosti	82
Utrpenie duše	86
Mapa nežnej lásky	95
Traktát o vojenskom umení	99
Hodiny (niektoré z nich oscilujúce)	110
Traktát o Prachu Sympatie	114
Longitudinum Optata Scientia	131
Neslýchané zvláštnosti	146
Nový výklad moreplavby	150
Prenikavosť a umenie dôvtipu	167
Telluris Theoria Sacra	177
Holubica pomarančovej farby	198
Rozličné dômyselné stroje	206
Dialóg o dvoch sústavách sveta	218
Technica Curiosa	238
Prehliadka emblémov	249
Tajomstvá morského prílivu	261
O pôvode románov	267
Ferranteho duša	271

O chorobe zvanej Láska alebo o Erotickej Melanchólii .	282
Breviár Politikov	287
Záhrada rozkoší	296
Podzemné svety	299
Monológ o pluralite svetov	307
Útecha moreplavcov	317
Človek na konci	326
Paradoxné exercicia o tom, ako rozmýšľajú Kamene . . .	340
O Prírode a o Mieste, kde sa nachádza Peklo	350
Extatický nebeský itinerár	359
Kolofón	365

Is the Pacific Sea my Home?

John Donne, Hymne to God my God

Pochabý človeče! S tebou hovorím? Úbožiak! Kam sa podejem?

Vyrozprávam len bolesť svoju

ľahostajnému brehu,

necitlivému papradiu, hluchému vetru ...

Ach, kto iný mi odpovie

než tichých vln šumenie!

Giovan Battista Marino, „Eco“, La Lira, XIX

DAFNÉ

„A predsa sa hrdím svojím ponížením, a pretože som odsúdený na také privilegium, takmer sa teším z úbohosti svojej záchrany, myslím, že pokiaľ ľudská pamäť siaha, som jediná bytosť nášho rodu, ktorá stroskotala na opustenej lodi.“

Takto píše s trpkou duchaplnosťou Roberto de la Grive pravdepodobne medzi júlom a augustom 1643.

Kolko dní ho niesli vlny, priviazaného k doske, cez deň dolu tvárou, aby ho neoslepovalo slnko, krk neprirodzene natiahnutý, aby sa nenapil, vyprahnutého od soli a zožieraného horúčkou? V listoch sa o tom nehovorí a zdá sa, že to bola celá večnosť, ale určite išlo najviac ak o dva dni, ináč by nebol prežil pod žiarou Fébia (ako obrazne narieka) – on, čo sa pokladá za takého chorľavého, od prírody príзраčnú bytosť.

Nebol schopný uvedomiť si pojem času, ale myslím si, že sa more upokojilo hneď po morskej búrke, čo ho zmietla z paluby *Amarilli*, a tá plť, ktorú mu námorník napochytro zostrojil, hnaná pasátovým vetrom po pokojnej hladine mora v ročnom období, keď na juh od rovníka je veľmi mierna zima, ho zanesla len niekoľko míľ, kým ju prúdy nepriniesli do zátoky, kde pristála.

Bola noc, zaspal, a neuvedomil si, že sa priblížil k lodi, až kým doska s buchotom nenarazila do provy *Dafné*.

A tu si vo svetle splnu všimol, že sa pohodáva pod stožiarom oproti hrane lodnej provy, z ktorej visel lanový rebrík neďaleko od kotvového lana (Jakubov rebrík, ako ho nazval otec Caspar!), a vtedy sa okamžite vzchopil. Musela to byť sila zúfalstva: uvažoval, či by mu stačil dych, aby kričal (ale hrdlo mu zaliala suchá páľava), alebo aby sa vyslobodil z lán, ktoré mu vyryli napuchnuté brázdy, a pokúsil sa vystúpiť na loď. Myslím si, že v takých chvíľach sa aj z umierajúceho stane Herkules, ktorý zahrdúsi hady v kolíske. Roberto zaznamenáva túto udalosť zmätene, ale faktom je, že ak sa nakoniec ocitol na prove lode, musel sa nejakým spôsobom vydriapať po rebríku. Možno vystúpil po kúsku, vyčerpaný po každom úseku, prevrátil sa cez palubu, rozdziapal lanovú, našiel otvorené dvere

na prove... A inštinktívne sa v tme musel dotknúť tej debny, ku ktorej bola retiazkou priviazaná šálka. Do sýtosti pil, a potom sa zrútil, možno v plnom význame toho slova, lebo voda určite obsahovala množstvo utopeného hmyzu, ktorý mu poskytol zároveň potravu aj nápoj.

Spal určite aspoň dvadsaťštyri hodín, to je najpravdepodobnejší odhad, lebo sa zobudil v noci, ale bol ako znovuzrodený. Nebola to teda tá istá noc, ale už ďalšia.

Pomyslel si, že ešte stále trvá tá istá noc, ináč by ho po celom dni niekto bol býval musel nájsť. Svetlo mesiaca, prenikajúce z mostíka, osvetľovalo to miesto, ktoré vďaka kotlíku, visiacemu nad sporákom, vyzeralo ako lodná kuchynka.

Priestor mal dvoje dverí, jedny viedli k stožiaru, druhé na mostík. Z tých druhých sa vyklonil a rozoznal ako za bieleho dňa pekne uložené lanovie, rumpál, sťažne so skrútenými plachtami, niekoľko kanónov na bokoch a obrysy lodnej provy. Urobil hluk, ale neodpovedala mu ani živá duša. Vyklonil sa cez palubu a rovno pred sebou vo vzdialenosti asi jednej míle zbadal obrysy Ostrova a palmy na pobreží, pohojdávajúce sa v bríze.

Pevnina akoby vytvárala malú piesočnatú zátoku, ktorá sa belela v bledej temnote, ale ako sa to stáva každému stroskotancovi, Roberto nemohol povedať, či je to ostrov, alebo pevnina.

Potkýnal sa na druhú stranu paluby a zbadal – tentoraz ďaleko, takmer na úrovni horizontu – vrcholky iného obrysu, takisto ohraničeného dvoma mysmi. Šíre more akoby budilo dojem, že loď kotvila v zátoke a vplávala do nej cez široký kanál, ktorý oddeľoval dve pevniny. Roberto sa rozhodol, že ak nešlo o dva ostrovy, istotne tu bol len jeden ostrov, s výhľadom na jednu rozľahlejšiu pevninu. Myslím si, že mu nezišli na um iné hypotézy, keďže nevedel nič o širokých zátokách, ktoré na človeka stojaceho uprostred pôsobili dojmom, akoby stál zoči-voči dvom zdvojeným pevninám. Nemal predstavu o tom, aké nesmierne môžu byť pevniny, ale trafil klinec po hlavičke.

Šťastný koniec pre stroskotanca: s nohami na pevnom a s pevninou na dosah ruky. Lenže Roberto nevedel plávať, čoskoro by však bol prišiel na to, že na palube nebola nijaká šalupa a prúd medzitým odniesol dosku, na ktorej priplával. Preto sa k úľave z toho, že ušiel smrti, pridalo aj zdesenie z tejto trojitej samoty: z mora, z blízkeho Ostrova a z lode. Ohé z paluby, istotne sa pokúsil kričať vo všetkých jazykoch, ktoré poznal, čím prejavil svoju slabosť. Ticho. Akoby všetci na palube boli mŕtvi. A nikdy sa nevyjadril – on, taký kvetnatý v opi-

soch – takto doslovne. Alebo takmer – ale je to takmer, čo by som chcel povedať, a neviem, odkiaľ začať.

Tak teda, začal som. Na smrť unavený človek blúdi oceánom a zhovievavá voda ho vyhodí na jednu loď, ktorá sa zdá opustená. Opustená, akoby z nej práve bola odišla posádka, preto sa Roberto s námahou vráti do kuchyne a nájde tu lampu a kresadlo, akoby ich tam kuchár bol položil predtým, než šiel spať. Ale vedľa ohniska sú jedno nad druhým dve prázdne ležadlá. Roberto zažne lampu, poobzerá sa dookola a nájde veľké množstvo jedla: suché ryby, sucháre, len trochu obelassené od vlhkosti, stačí zoškrabnúť nožom. Ryba je veľmi slaná, ale vody je tu dosť. Veľmi rýchlo musel nabrať sily, alebo mal dosť síl, až keď písal, lebo ako pravý literát sa rozplýva nad lahôdkami svojho hodovania, Olymp nikdy nemal podobné na svojich hodochoch, sladkú ambróziu z hlbín mora, príšery, ku ktorým dnes ma smrť pozýva... A toto Roberto píše Panej svojho srdca:

*Slnko môjho tieňa, svetlo mojej noci,
prečo nebesá nedopustili, aby ma pohltila tá búrka, ktorú
tak hrdo rozpútali? Prečo vyrvali žiadostivému moru moje te-
lo, ak potom v tejto trpkkej samote, oveľa nešťastnejšia, mala
stroskotať moja duša?*

Možno ak mi súcitné alebo nepošle pomoc, nikdy si neprečítate list, čo Vám dnes píšem, a vyprahnutý sťa pochodeň svetlom týchto morí, stanem sa vo Vašich očiach tmou, rovnako ako Seléna, ktorá sa priveľmi tešila slnečnému svetlu, postupne ako kráča po svojej ceste za najvyššou zákrutou našej planéty, okradnutá pomocou lúčov planéty svojho panovníka, od začiatku sa zmenšuje na obraz pochodne, čo jej berie život, a potom sa čoraz oslabnutejšia lampka celkom rozplynie v širokom, blankytne belasom štíte, kde štedrá príroda stvárňuje hrdinské podujatia a záhadné emblémy svojich tajomstiev. Zbavený Vášho pohľadu som slepý, pretože ma nevidíte, nemý, lebo sa so mnou nerozprávate, bez pamäti, pokým ju Vy neoživíte.

A len živý, neurčitý príznak, ohnivý a nepriehľadný a temný plameň, ktorý predstavuje stále rovnako moja myseľ a v tejto nepriateľskej zrážke protikladov by ho chcela preniesť do Vašej mysle. Keď si zachránim život v tejto drevenej praslici, vo vlniacej sa bašte, zajatec mora, čo ma chráni pred morom, potrestaný zhovievavosťou nebies, skrytý na dne tohto sarkofágu, otvoreného všetkým samotárom, v tomto pozemskom lietadle, v tomto nedobytnom väzení, ktoré mi ponúka útek všetkých strán, už nedúfam, že Vás jedného dňa uvidím.

Pani, ja Vám píšem, aby som Vám ponúkol nehodný dar, zvädnutú ružu svojho utrpenia. A predsa som hrdý na svoje poníženie, a pretože som naň odsúdený, takmer sa teším z nenávidenej záchrany: myslím, že pokiaľ ľudská pamäť siaha, som jedinou bytosťou nášho druhu, ktorá stroskotala na opustenej lodi.

Ale je to vôbec možné? Súdiac podľa dátumu na tomto prvom liste, Roberto začal písať hneď po svojom príchode, len čo našiel papier a pero v kapitánovej kajute, skôr než preskúmal zvyšok lode. Predsa však potreboval istý čas, kým sa pozbieral, pretože bol vysilený ako ranené zviera. Alebo je to malá ľúbostná leš, najprv sa usiluje zistiť, kde sa ocitol, potom píše a predstiera, že to bolo predtým. Ako to, veď vie, predpokladá, bojí sa, že tieto listy nikdy nedôjdu, a píše ich len na svoje trápenie (utešujúce trápenie, povedal by on, ale nechceme predbiehať)? Je veľmi ťažké rekonštruovať gestá a pocity osoby, ktorá istotne planie láskou, ale nikdy nevedno, či vyjadruje to, čo cíti, alebo to, čo jej predpisujú pravidlá ľúbostného dialógu – ale na druhej strane, čože my vieme o rozdieloch medzi precítenou a vyjadrenou vášňou, a ktorá z nich je prvá? Tak teda písal pre seba, nebola to literatúra, naozaj písal ako dospievajúci chlapec, ktorý sa dáva unášať snom, brázdí slzami stránku, nie preto, lebo mu chýba milovaná, veď aj tá je len obrazom, aj keď je prítomná, ale z ľútosti nad sebou samým, zaľúbeným do lásky...

Bolo by tu o čom napísať román, ale opäť, čím začať?

Ja tvrdím, že prvý list napísal potom, a predtým sa poobzeral okolo seba – a to, čo uvidel, povie v nasledujúcich listoch. Napriek tomu, ako preložiť denník niekoho, kto chce prostredníctvom jasných metafor vyjadriť niečo, čo sám vidí zle, kráčajúc nocou s chorými očami?

Roberto povie, že trpel chorobou očí od čias, keď sa mu suchla o spánky tá guľka pri obliehaní Casale. A je to aj možné, ale niekde inde naznačuje, že mu skôr oslabil zrak následkom moru. Roberto bol istotne krehkej telesnej schránky, môžeme tušiť, že aj hypochonder – i keď rozvážny, z čoho vyplýva, že jeho svetloplachosť zapríčinil čiastočne zúrivy hnev a čiastočne nejaká iná forma podráždenia, ktorú možno zhoršili preparáty pána d'Igby.

Zdá sa isté, že cestu na *Amarilli* strávil stále v podpalubí, keďže svetloplachosť, ak už nepatrila k jeho povahe, bola aspoň úlohou, ktorú musel hrať, aby mohol mať pod kontrolou dianie

v podpalubí. Niekoľko mesiacov, všetky v tme alebo vo svetle knôtu – potom čas strávený na vyprahnutej pôde, oslepený rovníkovým či tropickým slnkom. Keď teda pristane na *Dafné*, či už chorý alebo nie, nenávidí slnko, strávi prvú noc v kuchyni, vzchopí sa a na druhú noc sa pokúša o svoj prvý prieskum, a potom všetko ide takmer samo od seba. Deň ho desí, nielenže ho neznášajú jeho oči, ale ani spáleniny, ktoré istotne mal na chrbte, a utiahne sa do skrýše. Krásny mesiac, ktorý opisuje počas týchto nocí, ho povzbudzuje, vo dne je nebo ako všade, v noci objavuje nové konštelácie (hrdinské podujatia a tajomné emblémy, presne tak), akoby sa ocitol v divadle: presvedčí sa, že toto bude na dlhý čas, a možno dokonca do smrti jeho život, stvorí si svoju Paniu na papieri, aby ju nestratil, a vie, že nestratil oveľa viac než to, čo nikdy nemal.

Potom sa utiahne do závojov noci ako do materinského lona a tým väčšmi je rozhodnutý vyhýbať sa slnku. Možno čítal o tých polomŕtvolách v Maďarsku, Lotyšsku alebo Valašsku, ktoré sa nepokojne potľkajú od západu slnka do úsvitu, a keď kohút zakikiríka, schovávajú sa vo svojich hrobch: táto rola ho mohla lákať...

Pravdepodobne na druhý večer začal robiť Roberto súpis inventára. Už sa dosť nakričal, takže si bol istý, že na palube nebol nikto. Ale bál sa toho, že by mohol nájsť mŕtvoly, nejaký znak, ktorý by vysvetlil túto prázdnotu. Pohyboval sa opatrne, ale podľa listov ťažko povedať, ktorým smerom, lebo nepresne pomenúva loď, jej časti a predmety na palube. Niektoré sú mu dôverne známe a počul spomínať ich mená od námorníkov, iné neznáme a opisuje ich tak, ako sa mu javia. Ale aj známe predmety nazýva jeden po holandsky, druhý po anglicky, znak toho, že na *Amarilli* musela byť posádka zložená z galejníkov siedmich morí. A tak hovorí schodíky – ako ho asi naučil doktor Byrd – na rebrík; je ťažké pochopiť, ako mohol byť raz na prednej a raz na zadnej palube, a inokedy zas na zadnom mostíku, čo je iný výraz pre tú istú vec; používa pravobok a ľavobok a rád mu to dovoľujem, lebo mi to pripomína knihy o námorníctve, ktoré som čítal ako chlapec; hovorí o vratiplachte, čo je pre nás plachta zadného stožiara, ale pretože pre Francúzov je to plachta na rozhladni, ktorá je na stožiari vratiplachty, nevedno, čo má na mysli, keď hovorí, že stál pod návratnou plachtou. A to ani nehovorím o tom, že niekedy nazýva stožiar vratiplachty aj zadným stožiarom na francúzsky spôsob, ale čo teda rozumie pod tým, keď píše vratiplachta, čo je pre

Francúzov zadný sťažnosť (ale, beda, nie pre Angličanov, pre nich je zadný sťažnosť zadným sťažnosťom, tak ako Boh prikázal)? A keď hovorí o odkvapovej rúre, pravdepodobne má na mysli to, čo my voláme strieška proti slnku. Takže som sa rozhodol, že sa budem usilovať pochopiť jeho zámery a potom budem používať názvy, ktoré sú nám dôvernejšie známe. Ak sa pomýlim, čo na tom: príbeh sa nezmení.

Keď sme si to vyjasnili, dohodneme sa, že Roberto na druhú noc našiel zásobu jedla v kuchyni a potom pokračoval v mesačnom svetle po palube.

Keď si Roberto vybavil provu a okované boky, ktoré nej jasne rozoznal v predošlú noc, súdiac podľa štíhleho mostíka tvaru štandardy a úzkej, okrúhlejšej zadnej paluby, ktoré porovnával s *Amarilli*, vyvodil záver, že aj *Dafné* bola holandský *fluyt* alebo flauta, alebo *flûte* alebo *fluste* alebo *flyboat* alebo *fliebote*, ako rôznorodo sa nazývajú tieto obchodné lode strednej tonáže, zvyčajne vyzbrojené desiatkou kanónov, aby sa dali použiť, keby zaútočili piráti, a vzhľadom na svoje rozmery mohli byť ovládané tuctom námorníkov a nalodiť mnohých pasažierov, ak sa zrieknu pohodlia (aj tak malého) a naukladajú sa ležadlá všade, hoci sa budú o ne potkýnať – a do toho epidémie každého druhu, ak nebolo dosť vedier. Teda flauta, ale väčšia ako *Amarilli*, s menšou palubou, celou takmer ako jeden rošt, akoby kapitán túžil len po tom, aby ho zaliala voda pri každej trochu živšej vlne.

V každom prípade to, že *Dafné* bola flauta, bola výhoda, Roberto sa mohol pohybovať s istotou, že pozná rozloženie priestorov. Napríklad uprostred paluby by mala byť veľká šalupa, dostatočná pre celú posádku, a to, že tam nebola, znamenalo, že posádka bola inde. Ale to Roberta neupokojilo, lebo posádka nikdy nenechá nestráženu a opustenú loď na mori, aj keď ukotvenú, s vykasanými plachtami v pokojnej zátok.

V ten večer sa hneď zameral na oblasť nad zadnou palubou, opatrne otvoril dvere nad ňou, akoby chcel požiadať niekoho o dovoľenie... Kompas vedľa hriadeľa s kormidlom mu povedal, že kanál medzi dvoma pevninami sa rozprestiera od juhu na sever... Potom sa ocitol v miestnosti, ktorú by sme dnes nazvali štvorcovou, v sále tvaru L, a ďalšie dvere ho priviedli do kapitánovej kajuty so širokým oknom nad kormidlom a bočnými východmi na ochodzu. Na *Amarilli* veliteľská kabína netvorila jeden celok s tou, kde spal kapitán, zatiaľ čo tu sa zdalo, že sa usilovali ušetriť miesto pre niečo iné. A naozaj, kým

na ľavej strane štvorcovej miestnosti sa otvárali dve izbičky pre dvoch dôstojníkov, napravo vytvorili takmer rozľahlejší priestor, než mal kapitán, so skromným závesným ležadlom v pozadí, ale upravený ako pracovňa.

Stôl bol zavalený viacerými mapami, než podľa Roberta potrebuje loď na navigovanie. Vyzeralo to ako pracovňa vedca: vedľa máp boli rôznorodo rozložené ďalekohľady, pekný medený nočný astroláb, ktorý vyžaroval červenkasté záblesky, akoby mal v sebe zdroj svetla, pozlátená zemeguľa upevnená na pracovnej doske, ďalšie papiere pokryté výpočtami a pergamén s kruhovitými čiernymi a červenými nákresmi, ktoré spoznal, lebo rovnaké videl na *Amarilli* (ale v skromnejšom vyhotovení) ako reprodukciu zatmení Mesiaca a jeho hornatej krajiny.

Vrátil sa do veliteľskej kabíny, z ktorej sa dalo vyjsť na ochodzu, odkiaľ bolo vidno Ostrov a dalo sa rysím pohľadom pozorovať jeho ticho – písal Roberto. Skrátka, Ostrov bol tam ako predtým.

Zdá sa, že prišiel na loď takmer nahý, a keďže bol presiaknutý morskou soľou, prvé, čo urobil, bolo, že sa umyl v kuchyni, a nekládol si otázku, či to nebola jediná voda na palube, a potom našiel v jednom kufri peknú kapitánsku uniformu, tú, ktorú si kapitán odkladal na slávnostné vylodenie. Možno sa dokonca v nej predvádzal na svojom veliteľskom poste, a navliecť si čižmy znamenalo preňho znova sa cítiť vo svojej koži. Iba v takomto stave, primerane oblečený, môže čestný muž – a nie zoslabnutý stroskotanec – oficiálne prevziať velenie nad opustenou loďou, a to, čo Roberto urobil, nepovažoval za násilie, ale za svoje právo na čin, totiž, že hľadal na stole a našiel vedľa husacieho pera a kalamára palubný denník otvorený a akoby prerušený uprostred. Hneď na prvej strane sa dozvedel meno lode, ale zvyšok bol nepochopiteľný text zložený z *anker*, *sterre-kyker*, *roer* a málo mu pomohlo vedieť, že kapitán bol Flám. Napokon, posledný zápis sa vzťahoval na dátum spred niekoľkých týždňov a po viacerých nepochopiteľných slovách žiaril podčiarknutý výraz v latinčine: *pestis, quae dicitur bubonica*.

Konečne stopa, vysvetľujúci oznam. Na palube lode vypukla epidémia. Táto správa Roberta neznepokojila, lebo mor mal pred trinástimi rokmi a všetci vedia, že kto prekonal nákazlivú chorobu, získal istý druh ochrany, akoby si tento had nedovolil po druhý raz sa obkrútiť okolo bedier toho, kto ho už raz skrotil.

Na druhej strane tento náznak toho veľa nevysvetľoval a dával voľný priechod znepokojeniu. Pripusťme, že zomreli všetci. Za predpokladu, že tí poslední súcitne pochovali tých prvých do mora, bol by musel nájsť na palube ich neusporiadane roztrúsené mŕtvolky.

Potom tu chýba len tá šalupa, teda poslední alebo všetci sa vzdialili z lode. Čo predstavuje pre loď, plnú chorých na mor, neprekonateľnú hrozbu? Azda potkany? Robertovi sa zdalo, že v barbarskom písme kapitána rozoznal slovo *rottenest* (hľadáce, kanálové potkany?) – hneď sa zvrtol a zdvihol lampáš, pripravený zachytiť, ako niečo kľže pozdĺž stien, a počuť škra-botanie, pri ktorom mu na *Amarilli* tuhla krv. Zhnusene si spomenul na večer, keď sa mu chľpatý tvor šuchol o tvár vo chvíli, keď zaspával, a jeho zdesený výkrik privolať doktora Byrda. Všetci ho potom vysmiali, veď aj bez moru je na lodi toľko potkanov ako vtákov v lese, a kto chce brázdiť moria, mal by byť na ne zvyknutý.

Ale aspoň na prednej palube niet po potkanoch ani chýru. Možno sa zhromaždili na dne lode a v tme žiaria ich červené oči v očakávaní čerstvého mäsa. Roberto si povedal, že ak tam sú, treba to zistiť hneď. Ak sú to normálne potkany v normálnom množstve, je možné s nimi žiť. Na druhej strane, čo iné mohli byť? Spytoval sa sám seba a nechcel si odpovedať.

Roberto našiel pušku, meč a veľký nôž. Bol vojakom: puška bola typu *caliver* – ako hovorievali Angličania – ktorú bolo možné namieriť bez mušky; ubezpečil sa, že spúšť je v poriadku, skôr aby si na ňu zvykol, než by mal v pláne rozprášiť húf potkanov streľbou, dokonca si zastrčil za pás nôž, ktorý je pri potkanoch nanič.

Rozhodol sa, že preskúma loď od čelene po kormu. Keď sa vrátil do kuchynky, po schodíkoch za hlavným sťažňom zostúpil do spodnej časti lode (alebo, myslím, do komory), kde boli zhromaždené potraviny na dlhú plavbu. A pretože nemohli vystačiť na celú dlhú cestu, posádka ich práve doplnila na po-hostinnej pevnine.

Boli tam košíky rýb, nedávno vyúdených, pyramídy kokosových orechov a sudy hľúz neznámeho tvaru, ale poživatelného vzhľadu, očividne schopné vydržať dlhé uskladnenie. A potom ovocie, také, aké Roberto videl na palube *Amarilli* po prvých pristátiach v trópoch, aj také, čo je odolné voči striedaniu ročných období, bohaté na pichliače a šupiny, ale výdatnej vône, ktorá sľubovala dobre chránenú dužinu, skryté sladké šfavy. A z nejakej ostrovej plodiny museli pochádzať

tie vrecia sivej múky so zápachom tufu, a z nej boli pravdepodobne upečené chleby, pripomínajúce tie hľuzy bez chuti, ktoré Indiáni Nového sveta volali zemiaky.

V úzadí videl aj zo desať súdkov s čapmi. Načal jeden, a bola to voda, ešte nestuchnutá, teda nedávno nabratá a napustená sírou, aby dlhšie vydržala. Nebolo jej veľa, ale keď uvážil, že aj ovocie mu mohlo uhasiť smäd, mohol vydržať na lodi dosť dlho. Tieto objavy, naznačujúce, že na lodi nezomrie od hladu, ho znepokojili ešte väčšmi – ako sa, napokon, stáva melancholickým dušiam, pre ktoré je každý náznak šťastia hrozbou neblahých dôsledkov.

Už stroskotať na opustenej lodi je neprirodzený jav, ale keby aspoň loď boli opustili ľudia a Boh ako nepoužiteľnú vec, bez prírodných alebo umeleckých skvostov, ktoré z nej robili žiaduci útulok, to by bolo bývalo v poriadku a v súlade s moreplaveckými kronikami, ale nájsť ju takto, akoby pripravenú pre váženého a očakávaného hosťa, ako lichotivú obeť, to nebolo s kostolným poriadkom. Robertovi prišli na um rôzne príbehy, ktoré mu rozprávala stará mama, a aj iné z tej najkrajšej prózy, ktoré čítali v parížskych salónoch, kde princezné stratené v lese vstupujú do skaly a nachádzajú honosne zariadené komnaty a v nich posteľe s baldachýnmi a skrine plné nádherných šiat, a dokonca prestreté stoly... A samozrejme, posledná komnata diabolsky odhaľuje pascu, ktorú nastražila zlovoľná myseľ.

Dotkol sa kokosového orecha naspodku kopy, porušil ich rovnováhu, a tieto štetinaté útvary popadali jeden za druhým ako potkany, ktoré mlčky čakali na zemi (alebo ako netopiere, ktoré sa vešajú dole hlavou na trámy na strope), pripravené vrhnúť sa na jeho telo a oňuchávať mu tvár slasnú od potu.

Musel sa presvedčiť, že nejde o nijaké čaro. Roberto sa počas cesty naučil, ako sa zaobchádza so zámorským ovocím. Použil nožík ako sekerku a jedným úderom otvoril orech, vypil osviežujúcu tekutinu, potom rozbil škrupinu, vycmúľal pochúťku, ktorá sa skrývala pod kôrou. Všetko bolo také sladké a dobré, že ešte posilnilo dojem pasce. Možno, povedal si, bol už obeťou ilúzie, vychutnával orechy, a pritom chniapal po hľadavcoch, vsakoval ich podstatu, čoskoro budú jeho ruky tenké, kostnaté a skrútené, jeho telo sa pokryje plesnivým páperím, chrbát sa mu ohne do oblúka a v ničivej apoteóze ho prijímú medzi mrzutých obyvateľov Acherónovho člna.

Na záver prvej noci však prieskumníka prekvapila ďalšia predzvesť hrôzy. Keďže rachot kokosových orechov pravdepo-

dobne zobudil spiacich tvorov, spoza priečky, oddeľujúcej komoru od ostatného priestoru pod palubou, začul piškanie, kňučanie, skučanie, škrabkanie nohami. Teda pasca tu bola, nočné tvory mali snem v nejakom brlohu.

Roberto sa pýtal sám seba, či má čeliť tomu Armagedonu s puškou v ruke. Srdce sa mu chvelo, obviňoval sa zo zbablosti, povedal si, že túto alebo ďalšiu noc, skôr alebo neskôr sa im bude musieť postaviť. Hľadal si výhovorky, vystúpil na mostík a našťastie zbadal voskovo bledý úsvit, ktorý sa odrážal od kovu kanónov, až dovtedy hladkaných mesačným odbleskom. Rodí sa deň, povedal si s úľavou, a cítil povinnosť ujsť pred svetlom.

Ako uhorský upír preletel cez celú loď a vrátil sa na zadnú palubu, vstúpil do izby, ktorú už považoval za svoju, zabarikádovaval sa, zatvoril dvere na galériu, pripravil si zbrane na dosah ruky a ponoril sa do spánku, aby nevidel slnko, kata, čo sekerou svojich lúčov stína hlavy tieňom.

Zaspal rozrušený a snívalo sa mu, ako stroskotal, a bol to sen muža veľkého ducha, ktorý aj v snoch, a najmä v nich, koná tak, aby vety udalosť skrášľovali, aby ju ozdoby oživovali, tajomné spojenia ju robili hutnou, hlbokomyseľnou, povznášajúcou do pátosu, skrývajúcou alúzie a jemné odtiene.

Myslím si, že v tých časoch a na tých moriach bolo viac lodí, ktoré stroskotali, než tých, čo sa vracali do prístavu, ale komu sa to prihodilo po prvý raz, získal skúsenosť, ktorá sa pravdepodobne stala zdrojom ustavičných prízrakov, a zvyk často o nich premýšľať ich robil apokalyptickými ako Posledný súd.

Už od prvého večera vzduch akoby ochorel na katar a zdalo sa, že oko nebies naplnené slzami už nevydržalo pohľad na šíre vlny. Štetec prírody vybielil líniu horizontu a načrtával obrysy vzdialených krajín.

Roberto, ktorého vnútornosti už cítili predzvesť chvenia, sa hodí na ležadlo, ukolísaný dojkou kyklopov, upadne do nepokojného spánku a sníva sen, o ktorom sa tu hovorí, a odovzdáva sa všetkým hrôzam. Zobudí sa do bakchanálií hromov a výkrikov námorníkov, potom mu prúdy vody postriekajú ležadlo, behom sa zjaví doktor Byrd a volá naňho, aby utekal na palubu a pevne sa pridržiaval akejkoľvek veci, ktorá je nehybnejšia ako on sám.

Na palube zmätok, náreky a telá akoby vyzdvihnuté Božou rukou a vymrštené do mora. Roberto sa na chvíľu zachytí o plachtu zadného stožiara (dúfam, že som pochopil), až kým

sa neroztrhá, rozdziapaná bleskami, rahno sleduje krúživý pohyb hviezd a Roberta zrazí z nôh sťažň hlavnej plachty. Vtom akýsi dobrosrdečný námorník, ktorý sa priviazal k sťažňu, no nemohol Robertovi uvoľniť miesto, aspoň hodil lano a zavolať naňho, aby sa priviazal k dverám, vytrhnutým z pántov až na čeleni, a dobré bolo pre Roberta to, že keď sa k dverám pripútal, sklzli k zábradliu, medzitým sa totiž sťažň rozštiepil a padajúci stožiar napoly rozťal hlavu jeho záchrancovi.

Cez štrbinu v zábradlí Roberto vidí alebo sa mu sníva, že vidí, v bleskoch nahromadené kyklády tieňov, ktoré sa rinú a blúdia po šírich vlnách, čo sa mi zdá už príliš poplatné vkusu precíoznej literatúry. Ale nech je akokoľvek, *Amarilli* sa nakloní na stranu stroskotanca pripraveného stroskotať a Roberto na svojej doske sklzne do priepasti a kľžuc nad ňou spozoruje nespútaný Oceán, ktorý klesá do zrázov, v mrákotách cez mihalnice vidí stúpať padnuté Pyramídy, cíti sa vodnou kométou, ktorá letí po obežnej dráhe tej smršti mokrých nebies. Pokým každá vlna žiari, lesklá a pohyblivá, tu sa krúti para, tam zase zurčí vír a otvára prameň. Čaro zbláznených meteorov kontruje rozbúrenému vzduchu preťatému hromami, na nebi sa striedajú vzdialené svetlá a lejaky tieňov a Roberto vraví, že videl šumiace klzké záhyby Álp premenené v žatvu peny a rozkvitnutú Ceres medzi lesknúcimi sa zaфіrmi a kde-tu vodopád padajúcich a burácajúcich opálov, akoby pozemská dcéra Proserpína bola prevzala vládu a vyhnala plodnú matku.

A medzi šelmami, ktoré pobiehajú okolo neho a vrčia, zatiaľ čo búrlivo a zadúšajúco bublú strieborné pramene, Roberto zrazu prestane obdivovať toto predstavenie, stane sa jeho nezúčastneným aktérom, omdlie a viac o sebe nič nevie. Až neskôr v sne mu zídne na um predpoklad, že z milosti Božej alebo vďaka inštinktu, ktorý je daný plávajúcim veciam, sa doska prispôsobila tomuto tancu, a tak ako klesala, prirodzene, aj stúpala, a potom sa upokojujúco kolísala v pomalejšej sarabande – pretože pri zúrení živlov sa prevrátia hore nohami všetky pravidlá zdvorilých a usporiadaných tancov – a v čoraz širších kruhoch sa vzdäľovala od stredu tohto kolotoča, v ktorom sa však ponára, vrtošivo sa krútiac v rukách Eolových synov, nešťastná *Amarilli* s čeleňou obrátenou k nebu. A s ňou každá živá duša v lodnom podpalubí, Žid, ktorému bolo súdené nájsť v nebeskom Jeruzaleme pozemský Jeruzalem, kam už nikdy nedôjde, maltézsky rytier, navždy odlúčený od ostrova Escondida, doktor Byrd so svojimi asistentmi a – láskavou prírodou konečne oslobodený od výdobytkov lekárskej vedy – ten úbo-

hý pes s donekonečna jatrenými ranami, o ktorom som, ostatne, ešte doteraz nestihol hovoriť, lebo Roberto o ňom písal až neskôr.

Ale konečne, predpokladám, že sen a búrka priniesli Robertovi dosť citlivý spánok, ktorý trval veľmi krátko a celkom sa po ňom vzchopil. Naozaj, keď zistil, že vonku je deň, a pochopil, že cez matné sklá okien na prednej palube preniká len málo svetla a že môže zostúpiť do podpalubia niektorými vnútornými schodíkmi, nabral odvahy, znova sa vyzbrojil a s neohrozenou bážňou sa vydal hľadať zdroj nočných zvukov.

Či presnejšie, nejde hneď. Prosím o prepáčenie, ale Roberto si vo svojom rozprávaní Panej svojho srdca protirečí – znak toho, že nerozpráva doslova a do písma to, čo sa mu stalo, ale usiluje sa zoštylizovať list ako poviedku, či skôr ako osnovu toho, čo by mohlo byť listom a poviedkou, nerozhoduje sa, čo neskôr vyberie, takpovediac načrtáva figúrky svojej šachovnice a neurčuje, ktorými pôjde dopredu a ako ich bude rozmiestňovať.

V jednom liste hovorí, že sa odvážil zísť do podpalubia. No v ďalšom liste píše, že len čo ho prebudil ranný úsvit, počul z diaľky koncert. Boli to zvuky, ktoré istotne prichádzali z Ostrova. Od začiatku mal Roberto dojem, že to bol húf domorodcov tiesniacich sa na dlhých kanoe, ktoré vyrážali k lodi, a pevnejšie zovrel pušku, potom sa mu zdal koncert menej bojovný.

Svitlo, slnko sa ešte nedotklo skiel na oknách, a tak vyšiel na ochodzu, zacítil zápach mora, odchýlil okenicu a s privretými očami sa pokúsil pozorovať pobrežie.

Na *Amarilli*, kde Roberto cez deň nevychádzal na palubu, začul, ako sa cestujúci zhovárali o ohnivom svitaní, akoby slnko ledva čakalo, kedy bude vrhať šípy na svet, zatiaľ čo teraz očami, ktoré neslzi, videl pastelové farby, nebo pokryté tmavými mrakmi zľahka poľfkávanými perlovou šedou, a odtieň, či skôr náznak ružovej, vystupoval spoza Ostrova, ktorý vyzeral, akoby drsný papier zafarbili na tyrkysovo.

Ale táto takmer nordická paleta mu stačila na to, aby pochopil, že ten profil, ktorý sa mu v noci javil jednoliaty, pozostával z kontúr zalesneného pahorka, končiaceho sa strmým zrážom na pobreží pokrytom stromami s vysokými kmeňmi až po palmy, ktoré tvorili korunu nad bielou plážou.

Postupne bol piesok čoraz žiarivejší a tesne pri vode a po pobreží sa črtali veľké pavúky, ktoré skameneli práve vo chvíli, keď si máčali svoje dlhé údy vo vode. Roberto ich zďiaľky

považoval za „kráčajúce rastliny“, ale v tej chvíli ho príliš silný odlesk piesku prinútil, aby sa utiahol dnu.

Zistil, že tam, kde zrak nestačil, sluch ho nemohol zradiť a na sluch sa spoľahol, keď takmer úplne zavrel okenicu a nastrožil uši zvukom, ktoré prichádzali z pevniny.

Hoci bol zvyknutý pozorovať úsvit na svojom vršku, pochopil, že po prvý raz v živote naozaj počul spievať vtáky, v každom prípade ich nikdy nepočul toľko a také rozličné.

V tisícoch pozdravovali vychádzajúce slnko, zdalo sa mu, že medzi škrekmi papagájov rozoznal slávika, drozda, škovránka, nekonečné množstvo lastovičiek a dokonca prenikavé cvrlikanie cikády a cvrčka, pýtal sa sám seba, či naozaj počul vtáctvo týchto druhov, a nie nejakých ich pokrvných bratov spomedzi protinožcov... Ostrov bol vzdialený, a predsa mal dojem, že tieto zvuky prinášali závan pomarančových kvetov a bazalky, akoby vzduch v celej zátokke bol nasýtený vôňou – na druhej strane mu však pán d'Igby rozprával, ako na jednej svojej ceste zistil blízkosť pevniny podľa lietajúcich atómov vône, ktorú prinášal vietor...

Ale kým vdychoval vôňu a ťaľahoval uši k tomu neviditeľnému džavotu, akoby sa za cimburím zámku alebo za strieľňami na bašte dala zahliadnuť armáda, ktorá sa hlučne rozmiestňuje v oblúku medzi svahom vršku, protiľahlou rovinou a riekou, obtekajúcou hradby, mal dojem, že už videl to, čo si načúvajúc predstavoval, a zoči-voči nesmiernosti, ktorá ho zovierala v obliehaní, sa cítil obkľúčený a inštinkt mu takmer velil zamieriť puškou. Bol v Casale a proti nemu stála španielska armáda, hluk vozov, rinčanie zbraní, tenorové hlasy Kastíľčanov, hulákanie Neapolčanov, drsné bručanie žoldnierov a v pozadí nejasný, tlmený zvuk trúbky a niekoľko hluchých výstrellov arkebúzy, pif, paf, ratata bum, ako ohňostroje na hodoch na počesť svätého patróna.

Akoby sa jeho život odohrával medzi dvoma obliehaniami, jedno bolo zrkadlom druhého, s jediným rozdielom, že teraz, keď sa uzavrel kruh viac než dvoch päťročníc, rieka bola priširoká a uzavierala ho takisto do kruhu, takže nijaký výpad na nepriateľa nebol nemožný – a Roberto opäť prežíval dni v Casale.